

ความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุด

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าห้องสมุดคือหัวใจของการศึกษาในสถาบันการศึกษาทุกแห่งทุกประเภท ประเทศที่เจริญแล้วจะประเมินคุณค่าการสอนในสถาบันการศึกษานั้น ๆ ได้จากหนังสือและอุปกรณ์การอ่านที่มีอยู่ในห้องสมุดของสถาบัน เพราะในการสอนแต่ละวิชาไม่ว่าวิชาใด จะต้องอาศัยหนังสือเป็นรากฐานการศึกษา ห้องสมุดจึงเป็นแหล่งค้นคว้าวิชาความรู้ทุกแขนงที่มีการสอนอยู่ในวิทยาลัย วัตถุประสงค์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยส่วนใหญ่ คือ ให้และส่งเสริมการศึกษา หากจะมีการพัฒนาการศึกษาในสถาบันการศึกษา งานขั้นแรกคือต้องพัฒนาห้องสมุดเพื่อให้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้อย่างแท้จริง ห้องสมุดควรจะมีขนาดใหญ่พอที่จะสนองความมุ่งหมายของการศึกษาในวิทยาลัยนั้น คุณภาพมีความสำคัญเท่ากับปริมาณ หนังสือในห้องสมุดจะต้องมีคุณค่า ทันสมัย และสอดคล้องกับหลักสูตร ตรงตามความต้องการของอาจารย์และนักศึกษา ห้องสมุดวิทยาลัยมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการสอนของอาจารย์และการเรียนของนักศึกษา หนังสือจะต้องเลือกที่มีคุณค่าและให้มีเพียงพอตามความต้องการ ถึงแม้ว่าการจัดหาหนังสือเข้าห้องสมุดอย่างเพียงพอจะต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างมาก แต่ผลตอบแทนที่ได้รับก็มากเกินค่าการลงทุน^๑ ความสำเร็จของโครงการศึกษาต่าง ๆ ในสถาบันการศึกษามักจะ เกี่ยวข้องกับความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุด^๒

^๑G.L. Trehan, Administration and Organization of College Libraries in India (New Delhi : Sterling Publishers, 1969), pp. 94-95

^๒Sam E. Ifidon, "Qualitative/Quantitative Evaluation of Academic Library Collections : a Literature Survey," International Library Review 8 (June 1976) : 229.

ห้องสมุดทุกแห่งส่วนใหญ่จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้ จึงควรมีการประเมินคุณค่าว่าห้องสมุดนั้น ๆ ได้สนองความต้องการของผู้ใช้ได้ดีเพียงไร จุดประสงค์ในการประเมินคุณค่าห้องสมุดคือ เพื่อวิเคราะห์การดำเนินงานของห้องสมุด^๑ และเพื่อช่วยในงานด้านการจัดหาหนังสือของห้องสมุด^๒ การประเมินคุณค่าห้องสมุดอาจทำได้หลายวิธี แต่วิธีหนึ่งที่นิยมทำกันคือการประเมินค่าความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุด^๓ ซึ่งอาจทำได้ทั้งวิธีทางด้านปริมาณและคุณภาพ บรรณาจารย์ตระหนักดีว่างานประเมินค่าหนังสือในห้องสมุดสถาบันการศึกษาเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง แต่ตามความเป็นจริงแล้ว โอกาสที่จะประเมินค่าหนังสือในห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพเป็นไปได้ยากมาก วิธีประเมินค่าหนังสือในห้องสมุดด้านปริมาณกับด้านคุณภาพเป็นงานที่แยกจากกันโดยไม่เกี่ยวข้องกันเลย การดำเนินการต้องใช้เวลาอย่างมากและมีการวางแผนล่วงหน้าเป็นอย่างดี^๔

บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดวิทยาลัย

ขอบเขต หน้าที่และบริการของห้องสมุดระดับวิทยาลัยจะแคบกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับห้องสมุดมหาวิทยาลัย ห้องสมุดวิทยาลัยจะเน้นเกี่ยวกับการเรียนการสอนมากกว่าการวิจัย ห้องสมุดจะดำเนินการตามความต้องการของอาจารย์และนักศึกษาเท่านั้น และต้องดำเนินงานให้สอดคล้องกับ

^๑Guy R. Lyle, The Administration of College Library. 4th ed. (New York : H.W. Wilson, 1974), p. 293.

^๒Edwin E. Williams, "Surveying Library Collections," Library Surveys, ed. Maurice S. Tauber and Irlene R. Stephens (New York : Columbia University Pr., 1967), p. 28.

^๓George S. Bonn, "Evaluation of the Collection," Library Trends 22(January, 1974) : 265.

^๔Mary B. Cassata and Gene L. Dewey, "The Evaluation of a University Library Collection ; Some Guidelines," Library Resources & Technical Services 13(Fall. 1969) : 407.

วัตถุประสงค์และหลักสูตรของวิทยาลัยนั้น ขนาดและจำนวนหนังสือขึ้นอยู่กับจำนวนผู้ใช้ หนังสือในห้องสมุดจะประกอบด้วยตำราและหนังสือเสริมหลักสูตรที่ใช้ประกอบการเรียนวิชาต่าง ๆ ตรงตามหลักสูตรที่เปิดสอนในวิทยาลัยนั้น โดยที่การเรียนการสอนในระดับวิทยาลัยยังไม่กว้างขวางและลึกซึ้งมาก การเลือกหนังสือให้ตรงกับการเรียนการสอนตามหลักสูตรจึงไม่ยากนัก ห้องสมุดวิทยาลัยควรจัดหาหนังสือในภาษาของตนเองมากกว่าภาษาอื่น^๑ ห้องสมุดวิทยาลัยอาจใช้แนวทางของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในการดำเนินงาน หน้าที่อีกอย่างหนึ่งของห้องสมุดวิทยาลัยคือส่งเสริมและกระตุ้นให้นักศึกษามีนิสัยรักการอ่านไปตลอดชีวิตและมีบทบาทที่เหมาะสมในสังคมและในวงวิद्याการนอกสถาบันการศึกษา นอกจากนั้น ห้องสมุดยังเป็นเครื่องมือให้นักศึกษาเรียนรู้ศิลปะของการอ่านและการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง^๒

วิทยาลัยบางแห่งอาจไม่จำเป็นต้องมีห้องสมุด เพราะวิธีสอนส่วนใหญ่เป็นลักษณะบรรยาย ใช้ตำราประกอบการสอน มีการสอบย่อยบ่อยครั้ง ข้อสอบออกตามตำราเรียนในลักษณะ เช่นนี้ นักศึกษาสามารถซื้อหาหนังสือตำราได้เอง หนังสือตำราที่ใช้อยู่ในรูปเล่มปกอ่อน และหากมีห้องสมุดในวิทยาลัย นักศึกษาบางส่วนใช้ห้องสมุดเพียงเพื่อเป็นห้องอ่านหนังสือที่เงียบสงบโดยใช้ตำราของตนเอง^๓ นักศึกษาอีกส่วนหนึ่งเข้ามาในห้องสมุดเพียงหาหนังสือบางเล่มเพื่อให้ได้เรื่องราวที่จะนำไปอภิปรายในชั้นเรียน^๔ อย่างไรก็ตามห้องสมุดถือเป็นแหล่งทรัพยากรสำหรับนักศึกษาและอาจารย์ทุกคนใน

^๑Alexander Laing, "A Library for the Undergraduate College," College and Research Libraries 1 (September, 1940) : 134.

^๒N.N Gidwani, Foundation of Library Science (Bombay : Hans Publishers, 1968), p. 27. Also cited ⁱⁿ Douglas M. Knight and E. Shepley Nourse, ed. Libraries at Large (New York : Bowker, 1969) , p. 103.

^๓Knight and Nourse, ed., Libraries at Large, p. 104.

^๔Guy R. Lyle, The Administration of the College Library, 3d ed. (New York : H.W. Wilson, 1961), p. 145.

วิทยาลัย หนังสือและวัสดุอื่น ๆ จะจัดหาไว้เพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้ ทรัพยากรในห้องสมุดมีจำนวนมากเกินกว่าที่แต่ละบุคคลจะสะสมด้วยตนเองได้ สำหรับการใช้น้ำหนักในห้องสมุดวิทยาลัยครูก็เหมือนกับการใช้ประโยชน์หนังสือในห้องสมุดของสถาบันการศึกษาอื่น ห้องสมุดวิทยาลัยครูจะต้องช่วยส่งเสริมจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนตามหลักสูตรในวิทยาลัยครู^๑

มาตรฐานห้องสมุด

มาตรฐานของห้องสมุด (Library Standards) คือกำหนดความต้องการเบื้องต้นของห้องสมุดแต่ละประเภท เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานหรือปรับปรุงงานตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นไว้ มาตรฐานห้องสมุดจึงเป็นเสมือนหลักชัยที่ห้องสมุดจะมุ่งไปสู่เพื่อความเจริญก้าวหน้าของห้องสมุดนั้น ๆ ^๒

ในด้านห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย สถาบันการศึกษาบางแห่งอาจตั้งมาตรฐานห้องสมุดของตนเองโดยพิจารณาจากคุณภาพของงาน จำนวนนักศึกษาและประสิทธิภาพของอาจารย์ผู้สอน ส่วนมาตรฐานสากล เป็น เกณฑ์ที่จัดทำขึ้นโดยพิจารณาแล้วว่า เหมาะสมที่จะใช้ประเมินค่าและเปรียบเทียบห้องสมุดชนิดเดียวกันหลาย ๆ แห่ง ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่าการตั้งเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐาน (สากล) มักจะสูงเกินกว่าที่จะยอมรับกัน สำหรับห้องสมุดบางแห่งที่ตั้งอยู่แล้วอาจดำเนินการให้เข้าเกณฑ์มาตรฐานได้ในขณะที่บางแห่งหมกกำลังใจที่จะปรับปรุง ข้อแก้ไขก็คือการตั้งมาตรฐานต้องทำอย่างระมัดระวัง ควรจะตั้งเกณฑ์อย่างต่ำที่สุดเท่านั้น เพื่อเป็นแนวทางให้ห้องสมุดที่เพิ่งเริ่มโครงการสามารถดำเนินการให้ถึงมาตรฐานได้ และห้องสมุดที่ดำเนินงานอยู่แล้ว ได้ปรับปรุงให้เป็นไปตามมาตรฐาน^๓

^๑John Emmett Burke, "Functional Problems of a Teachers College Library," College and Research Libraries 12(April 1951) : 138.

^๒สุทธิลักษณ์ อ่ำคันวงศ์, มาตรฐานของห้องสมุดในประเทศไทย (พระนคร: แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๑), หน้า ๑.

^๓Guy A. Marco, "Standards for Library Schools, 1976," IFLA Journal No. 4 (1976) : 216.

ในการศึกษาคั้งนี้จะเน้นเฉพาะมาตรฐานห้องสมุดในด้านจำนวนหนังสือและสิ่งพิมพ์ ซึ่งได้มีผู้กำหนดไว้ต่าง ๆ กัน เช่น

สมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและห้องสมุดสำหรับคณาจารย์ (Association of College and Research Libraries, ACRL) เป็นแผนกหนึ่งของสมาคมห้องสมุดอเมริกัน (American Library Association, ALA) ได้จัดทำมาตรฐานห้องสมุดวิทยาลัยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒^๑ มาตรฐานฉบับนี้ถึงแม้ว่าจะจัดทำขึ้นมานานแล้วก็ตาม แต่ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการประเมินค่าห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในประเทศที่กำลังพัฒนาได้เป็นอย่างดี^๒ สรุปสาระสำคัญได้คือ

หนังสือและวัสดุการอ่านทุกชนิดจะต้องจัดหาเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ และส่งเสริมหลักสูตรการศึกษาของสถาบันนั้น ๆ

ควรมีหนังสือที่เป็นงานมาตรฐานอันเป็นมรดกทางอารยธรรม และหนังสือที่พิมพ์ออกในปัจจุบันซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดสติปัญญา ความใคร่รู้ใคร่เห็นแก่นักศึกษาและสนองความต้องการในด้านนันทนาการ

ควรมีหนังสืออ้างอิงที่ทันสมัยซึ่งผู้แต่งเป็นที่เชื่อถือได้ และมีบรรณานุกรมในสาขาวิชาสำคัญ ๆ ซึ่งไม่จำกัด เฉพาะประกอบหลักสูตรการเรียนการสอนหรือสิ่งพิมพ์ในภาษาของตน เท่านั้น

วารสารควรคัดเลือกให้สนองความต้องการของนักศึกษาในการอ่านประกอบรายวิชาต่าง ๆ หนังสือพิมพ์จะต้องมีทั้งหนังสือพิมพ์ที่ออกในประเทศ ภูมิภาค และท้องถิ่น และหนังสือพิมพ์จากต่างประเทศซึ่งมีทัศนะทางการเมืองต่าง ๆ กัน

หนังสือที่มีคุณค่าวารหรืองานสำคัญ ๆ ร่วมสมัยควรจัดหาไว้ในจำนวนที่เพียงพอ

^๑Association of College and Research Libraries. Committee on Standards, "Standards for College Libraries," College and Research Libraries 20(July 1959) : 274.

^๒สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, บรรณารักษศาสตร์ภูมิภาค (กรุงเทพมหานคร แผนกวิชา บรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๔๒.

หนังสือที่ล้ำสมัยจะต้องจำหน่ายออกจากห้องสมุดโดยขอคำแนะนำจากคณาจารย์ นโยบาย
รับบริจาคหนังสือจะต้องกำหนดไว้ให้รัดกุมและนำหนังสือที่ได้รับมารวมกับหนังสือในห้องสมุดทั้งหมด

ถ้ามีการจัดสรรเงินให้กับแผนกวิชา เงินส่วนใหญ่จะต้องสงวนไว้สำหรับให้บรรณารักษ์จัด
ซื้อหนังสืออ้างอิง สิ่งพิมพ์ทั่วไป หนังสือชุด ที่มีราคาแพง หนังสืออ่านเพื่อนันทนาการและหนังสือที่ใช้
ร่วมกันหลายแผนกวิชา และต้องซื้อหนังสือที่ห้องสมุดยังมีจำนวนน้อย

ควรรำเอาบรรณานุกรมมาตรฐานทั้งทั่วไปและ เฉพาะวิชามาตรวจสอบกับหนังสือที่มีอยู่ใน
ห้องสมุด ห้องสมุดควรจะมีหนังสือตามบรรณานุกรมมาตรฐาน เหล่านี้ในจำนวน เปอร์ เซนต์สูง

จำนวนหนังสือในห้องสมุดจะต้องพิจารณาจากปัจจัยต่อไปนี้คือ จำนวนและลักษณะของหลัก
สูตร วิธีสอน จำนวนนักศึกษาทั้งที่เรียน เต็ม เวลาและไม่ เต็ม เวลา และตามความต้องการของอาจารย์
ในการใช้หนังสือชั้นสูงซึ่งไม่มีในห้องสมุดเพื่อการค้นคว้าอื่น ๆ

จากการวิเคราะห์สถิติของห้องสมุดวิทยาลัย เล็ก ๆ ปรากฏว่าไม่มีห้องสมุดใดมีความเพียงพอที่จะใช้ประกอบหลักสูตร การสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากมีหนังสือน้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ เล่ม
เกณฑ์ที่เหมาะสมซึ่งอาจใช้เป็นแนวทางได้ก็คือ นักศึกษาไม่เกิน ๒๐๐ คน ต่อจำนวนหนังสือ ๕๐,๐๐๐
เล่ม และทุกจำนวน ๒๐๐ คนที่เพิ่มขึ้นต่อหนังสือ ๑๐,๐๐๐ เล่ม^๑

ในด้านโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ มาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ กล่าวว่า
ในห้องสมุดต้องมีหนังสือพอเพียงสำหรับการศึกษทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ห้องสมุดจะต้องมี
Collection พิเศษสำหรับวิชาบรรณารักษศาสตร์ ซึ่งมีหนังสือตรงตามหลักสูตร และมีหนังสือประกอบการ
การอ่านต่าง ๆ เพื่อใช้ในภาคปฏิบัติ^๒

^๑F.N. Withers, Standards for Library Service (Paris ; UNESCO, 1970), p. 162.

^๒"Minimum Requirements for Library Schools (1933)" in Professionalization of Education for Librarianship, with Special Reference to the Years 1940-1960, C.E. Carroll (Metuchen, N.J. : Scarecrow, 1970), p. 290

ต่อมาสหพันธ์สมาคมห้องสมุดสากล (International Federation of Library Association, IFLA) ได้กำหนดมาตรฐานห้องสมุดสำหรับสถาบันการศึกษาที่จัดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ว่า ห้องสมุดจะต้องจัดหาหนังสือประกอบการเรียนการสอนที่มีความลึกซึ้งอย่างเพียงพอที่จะสนับสนุนรายวิชาต่าง ๆ ที่เปิดสอน จำนวนเล่มต่อนักศึกษาจะต้องไม่น้อยกว่าเกณฑ์ปกติของจำนวนเล่มต่อนักศึกษาในสถาบันอย่างเดียวกัน หนังสือวิชาบรรณารักษศาสตร์ต้องมีเครื่องหมายพิเศษกำหนดหรือแยกออกเป็นห้องต่างหาก Collection บรรณารักษศาสตร์จะต้องรวบรวมหนังสือใหม่ในสาขาวิชาที่จัดพิมพ์จำหน่ายในประเทศ และต้องเป็นสมาชิกวารสารทางวิชาชีพที่สำคัญ ๆ รวมทั้งการรับเล่มย้อนหลังด้วย^๑

ในด้านมาตรฐานห้องสมุดวิทยาลัยครู ประเทศนิวซีแลนด์โดยสมาคมห้องสมุดนิวซีแลนด์ ได้วางมาตรฐานเกี่ยวกับจำนวนหนังสือของห้องสมุดวิทยาลัยครูไว้ คือ วิทยาลัยครูที่มีนักศึกษา ๑,๐๐๐ คน ที่เปิดสอนหลักสูตร ๓ ปี ควรมีหนังสือที่คัดเลือกอย่างดีแล้วอย่างน้อยที่สุด ๕๐,๐๐๐ เล่ม และควรเพิ่มขึ้นปีละ ๔-๕% หรือ ๒,๐๐๐-๒,๕๐๐ เล่ม สำหรับวารสารควรมีอย่างน้อย ๒๐๐-๒๕๐ ชื่อเรื่อง^๒

ในประเทศอินเดีย ได้มีการเสนอแนะมาตรฐานห้องสมุดวิทยาลัยครูไว้ว่า วิทยาลัยครูที่มีนักศึกษาไม่เกิน ๕๐๐ คน ให้มีหนังสือในห้องสมุด ๑๕,๐๐๐-๒๕,๐๐๐ เล่ม แต่เป็นการยากที่ห้องสมุดแห่งใดจะมีหนังสือถึงมาตรฐาน จึงได้มีการกำหนดมาตรฐานขึ้นใหม่ คือ

๑. ห้องสมุดวิทยาลัยครูควรมีหนังสือในห้องสมุด ๑๐,๐๐๐ เล่ม ซึ่งประกอบด้วยหนังสือทางการศึกษา ทางมานุษยวิทยา วรรณกรรมสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ และหนังสืออ้างอิงเล่มสำคัญ ๆ

^๑Marco; "Standards for Library Schools, 1976,"p.215.

^๒Withers, Standards for Library Service, p. 185.

๒. ห้องสมุดจะต้องจัดหาหนังสือ ๒ ชื่อเรื่อง (titles) ต่อนักศึกษา ๑ คนต่อ ๑ ปี^๑

สำหรับประเทศไทย มาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัยครูได้อาศัยเกณฑ์มาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัยได้จัดทำขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๘ โดยกรมวิเทศสหการได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อจัดทำโครงการงานพัฒนาห้องสมุดของประเทศไทย ซึ่งได้แสดงตารางเกี่ยวกับมาตรฐานของห้องสมุดวิทยาลัยครู^๒ โดยให้จัดสรรเงินสำหรับค่าบำรุงห้องสมุดเป็นรายหัว นักศึกษา ๕๐ บาทต่อ ๑ คน

ต่อมาคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงห้องสมุดในสถาบันอุดมศึกษา สภาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๑๕^๓ ได้กำหนดมาตรฐานห้องสมุดระดับอุดมศึกษาไว้คือ จำนวนหนังสือ สิ่งพิมพ์ บรรณารักษ์ และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ขึ้นอยู่กับขนาดของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย ชนิดของบริการ หลักสูตรและงานวิจัย ตลอดจนจำนวนของนักศึกษาและอาจารย์ และกำหนดว่าห้องสมุดควรจะได้เงินสำหรับซื้อหนังสือตามรายหัวของนักศึกษาและอาจารย์คือ

ระดับปริญญาตรี ๑๕๐ บาท ต่อนักศึกษา ๑ คน

ระดับปริญญาโท ๕๐๐ บาท ต่อนักศึกษา ๑ คน

อาจารย์ ๑,๐๐๐ บาท ต่ออาจารย์ ๑ คน

ต่อมาสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยได้เสนอมาตรฐานของห้องสมุดมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่ในปีพ.ศ. ๒๕๑๙ ว่า

ปริมาณของหนังสือ สิ่งพิมพ์และโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่จะต้องเก็บรวบรวมเพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้ให้ถืออัตราส่วนดังต่อไปนี้ คือ

^๑K. Setty Umapathy, "Standards for Teachers College Libraries in the State of Karnataka, India," International Library Review, 8(October 1976): 421.

^๒สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, มาตรฐานห้องสมุดในประเทศไทย, หน้า ๓๕.

^๓คณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงห้องสมุดในสถาบันอุดมศึกษา สภาการศึกษาแห่งชาติ, "ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงห้องสมุดของสถาบันการศึกษาชั้นสูง," ใน ห้องสมุดมหาวิทยาลัย (เอกสารบรรณารักษศาสตร์ ฉบับที่ ๑๔) (พระนคร: แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๓.

๕๐ เล่ม คือนิสิตนักศึกษาปริญญาตรี ๑ คน

๗๕ เล่ม คือนิสิตนักศึกษาปริญญาโท ๑ คน

๑๐๐ เล่ม ต่ออาจารย์ ๑ คน

ทั้งนี้ต้องไม่ต่ำกว่า ๗๐,๐๐๐ เล่ม ถ้าต่ำกว่าให้ถือ ๗๐,๐๐๐ เล่มเป็นเกณฑ์^๑

อย่างไรก็ตาม ท้องสมุดมหาวิทยาลัยเหล่านี้ยังมีได้นำเกณฑ์ดังกล่าวมาปฏิบัติอย่างจริงจังในการดำเนินงานท้องสมุดวิทยาลัยครู ดังนั้นในการสัมมนาผู้สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ของสถานฝึกหัดครูทั่วประเทศระหว่างวันที่ ๒-๔ ธันวาคม ๒๕๑๖ ที่วิทยาลัยครูยะลา จึงได้มีการเสนอแนะมาตรฐานท้องสมุดวิทยาลัยครู^๒ เพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงท้องสมุดวิทยาลัยครูให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ โดยมีมาตรฐานท้องสมุดเป็นเครื่องกำหนดแนวทาง ในมาตรฐานท้องสมุดวิทยาลัยครูได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับหนังสือและอุปกรณ์ท้องสมุดไว้ดังนี้

ให้ท้องสมุดมีหนังสือทุกประเภทในสาขาวิชาที่วิทยาลัยครูเปิดสอน และหนังสือที่จะใช้ในการค้นคว้าวิจัยดังนี้คือ

จำนวนหนังสือ

๑. หนังสือประกอบการเรียนการสอนแต่ละชื่อเรื่อง (title) จำนวน ๑ ฉบับ (copy) ต่อจำนวนนักศึกษาที่เรียนวิชานั้น ๆ ๑๐ คน
๒. หนังสืออ่านประกอบเพิ่มพูนความรู้แต่ละชื่อเรื่อง (title) จำนวน ๑ ฉบับ (copy) ต่อจำนวนนักศึกษา ๒๐๐ คน

^๑สมาคมท้องสมุดแห่งประเทศไทย, "มาตรฐานท้องสมุดมหาวิทยาลัยปี ๒๕๑๔," ใน "การสำรวจความต้องการในการใช้บริการท้องสมุดของอาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่," ทัศนีย์ ขวัญสุวรรณ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๕๔.

^๒หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, เอกสารสรุปผลการสัมมนาอาจารย์ผู้สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ของสถานฝึกหัดครูทั่วประเทศ ณ วิทยาลัยครูยะลา ระหว่างวันที่ ๒-๔ ธันวาคม ๒๕๑๖ (พระนคร: กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๗), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ในช่วง ๕ ปีแรก

อัตราส่วนระหว่างจำนวนหนังสือต่อนักศึกษา ๑ คนคือ ๑๐ เล่มต่อ ๑ คน

และควรมีจำนวนหนังสือเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยปีละ ๖๐% ของจำนวนหนังสือในรอบปี
ที่ผ่านมา

ในช่วง ๕ ปีที่ ๒

ควรมีจำนวนหนังสือเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยปีละ ๓๐% ของจำนวนหนังสือในรอบปี
ที่ผ่านมา

ในช่วง ๕ ปีที่ ๓

ควรมีจำนวนหนังสือเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยปีละ ๑๐% ของจำนวนหนังสือในรอบปี
ที่ผ่านมา

วารสารและหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ภาษาไทย ควรมีอย่างน้อย ๗ ชื่อเรื่อง

หนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศควรมีอย่างน้อย ๒ ชื่อเรื่อง

วารสาร

วารสารภาษาไทย ควรมีอย่างน้อย ๕๐ รายการ (ไม่นับรวมวารสารได้
เปล่า)

วารสารภาษาต่างประเทศ ควรมีอย่างน้อย ๑๕ รายการ (ไม่นับรวมวาร
สารได้เปล่า)

การประเมินค่าความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุด

จุดประสงค์ของการศึกษาคั้งนี้ คือ การศึกษาความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุดเพื่อ
การสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในห้องสมุดวิทยาลัยครู ซึ่งจะพิจารณาทั้งความเพียงพอในด้านปริมาณ
และด้านคุณภาพ

สำหรับการพิจารณาขนาดความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุดในด้านปริมาณ ปัจจัยหลัก

ที่สำคัญอันหนึ่งคือ จำนวนนักศึกษาที่กำลังเรียนอยู่ในขณะนั้น^๑ และรวมถึงจำนวนอาจารย์ผู้สอนด้วย^๒ จำนวนหนังสือในห้องสมุดจะต้องแปรตามจำนวนอาจารย์และนักศึกษา เมื่อมีอาจารย์และนักศึกษาในสถาบันเพิ่มขึ้น จำนวนหนังสือในห้องสมุดของสถาบันนั้นควรจะเพิ่มขึ้นด้วยเพื่อสนองความต้องการของนักศึกษาที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามห้องสมุดต้องคำนึงถึงว่า ความต้องการของอาจารย์มีความสำคัญยิ่งกว่านักศึกษา เนื่องจากอาจารย์ผู้สอนแต่ละคนรู้จักหนังสือและอุปกรณ์การสอนต่าง ๆ เป็นอย่างดี อาจารย์เกี่ยวข้องกับห้องสมุดเป็นอย่างมาก สำหรับอาจารย์ห้องสมุดเป็นความสำคัญอันดับแรกในการสอนและเป็นเครื่องส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาชีพ^๓ อาจารย์สามารถเลือกหนังสือที่เหมาะสมและตรงตามหลักสูตรการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี

ในการพิจารณามาตรฐานห้องสมุดวิทยาลัยครูในด้านหนังสือและสิ่งพิมพ์ตามที่กล่าวมาแล้ว อัตราส่วนระหว่างจำนวนหนังสือต่อนักศึกษา ๑ คน คือ ๑๐ เล่มต่อ ๑ คน ส่วนงบประมาณการจัดซื้อหนังสือควรได้รับในอัตราปีละ ๑๐๐ บาทต่อนักศึกษา ๑ คน และ ๕๐๐ บาทต่ออาจารย์ ๑ คน^๔

^๑Verner W. Clapp and Robert J. Jordan, "Quantitative Criteria for Adequacy of Academic Library Collections," College and Research Libraries 26 (September 1965): 372.

^๒Cassata and Dewey. "The Evaluation of a University Library Collection: Some Guidelines," p. 451.

^๓Morris A. Gelfand, "Techniques of Library Evaluators in the Middle States Association," College and Research Libraries 19 (July 1958): 309.

^๔หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู สรุปผลการสัมมนาอาจารย์ผู้สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ของสถานฝึกหัดครูทั่วประเทศ ณ วิทยาลัยครูยะลา ระหว่างวันที่ ๒-๔ ธันวาคม ๒๕๑๖, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

อัตราส่วนระหว่างจำนวนหนังสือต่ออาจารย์ ๑ คนไม่ได้กำหนดไว้ในมาตรฐานห้องสมุดวิทยาลัยครู ดังนั้นผู้เขียนจึงพิจารณาจากอัตรางบประมาณจัดซื้อหนังสือ เห็นว่าห้องสมุดควรจัดหาหนังสือให้อาจารย์ ๑ คน ต่อหนังสือ ๕๐ เล่ม

สำหรับค่าวารสารและหนังสือพิมพ์ในมาตรฐานห้องสมุดวิทยาลัยครูกำหนดว่าควรจะใช้เงินงบประมาณแผ่นดินในการจัดซื้อ

สำหรับการศึกษาความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุดในครั้งนี้จะ เน้นถึงหนังสือมากกว่าสิ่งพิมพ์อื่น ๆ เพราะหนังสือ เป็นแกนหลักของห้องสมุด^๑

ตามความคิดเห็นของผู้เขียน จากการพิจารณาจำนวนเงินที่กำหนดในอัตราดังกล่าว อาจจะมีประมาณจำนวนหนังสือตาม เกณฑ์มาตรฐานที่ห้องสมุดจะจัดหาหนังสือได้ เพียงพอสำหรับอาจารย์และนักศึกษา และตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาคั้งนี้จะสามารถชี้ให้เห็นว่า จำนวนหนังสือวิชาบรรณารักษศาสตร์ของแต่ละห้องสมุดในวิทยาลัยครู ๗ แห่ง ควรจะมีจำนวนเท่าไรจึงจะเพียงพอตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

นอกจากจำนวนหนังสือในห้องสมุด เกณฑ์ที่น่าจะใช้ในการประเมินค่าความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุดที่ควรพิจารณาถึง คือ

ความทันสมัยของหนังสือ

หนังสือใหม่ที่ซื้อแทนชื่อ เรื่อง เดิม

จำนวนฉบับซ้ำ

จำนวนหนังสือที่ห้องสมุดจัดหาตามรายชื่อประกอบการอ่านรายวิชา

จำนวนหนังสือที่ห้องสมุดมีตามบรรณานุกรม เฉพาะวิชา

การประเมินค่าของผู้ใช้

ทั้งปริมาณและคุณภาพของหนังสือ ในห้องสมุด เกี่ยวข้องกับทั้งนักศึกษาและอาจารย์

^๑Babara Golden, "Method for Quantitatively Evaluating a University Library Collection," Library Resources & Technical Service 18 (Summer 1974): ๙8-๙9.

นักศึกษามุ่งหวังจะได้หนังสือที่ต้องการในทันทีที่เข้ามาในห้องสมุด ถึงแม้ห้องสมุดจะเลือกหนังสือตำราบางส่วนเก็บไว้ เป็นหนังสือส่งสำรองเพื่อสนองความต้องการของนักศึกษาได้อย่างทั่วถึงแต่ก็ยังมีไม่พอกับความต้องการของนักศึกษาจำนวนมาก ๆ ในเวลาเดียวกัน แม้จะพยายามจัดหาฉบับซ้ำให้แล้วก็ตาม^๑ นักศึกษาจึงรู้สึกว่ห้องสมุดมีหนังสือไม่เพียงพอกับความต้องการ เพื่อประสิทธิภาพห้องสมุดจะไม่พยายามสั่งหนังสือฉบับซ้ำมาก ๆ โดยไม่จำเป็น^๒ ไม่มีประโยชน์ที่จะมีหนังสือจำนวนมากแต่ชื่อเรื่องเดียวกัน อาจารย์มีส่วนช่วยแก้ปัญหานี้ได้โดยหลีกเลี่ยงการให้งานเรื่องเดียวกัน เพราะจะทำให้ นักศึกษารู้จักใช้เพียงหนังสือเรื่องเดียวเล่มเดียว^๓ ส่วนความคิดเห็นของอาจารย์ในแต่ละวิชาผู้สอนต้องการหนังสือหลาย ๆ เล่มเพื่อประกอบการสอนและมอบหมายให้นักศึกษาอ่าน^๔ จำนวนหนังสือจึงไม่เพียงพอกับความต้องการ อาจารย์มักจะรู้สึกว่าหนังสือในห้องสมุดไม่มีคุณค่าพอสำหรับเนื้อหาวิชาที่จะใช้สอน

ถ้าหนังสือชื่อ เรื่องที่ต้องการมีอยู่เพียงฉบับเดียว ไม่ถือว่าสนองความต้องการของผู้ใช้อย่างพอเพียงได้ ถึงแม้ห้องสมุดจะจัดบริการหนังสือส่งสำรองอย่างมีประสิทธิภาพก็ไม่สามารถช่วยได้ ดังนั้นการมีฉบับซ้ำสำหรับหนังสือบางชื่อ เรื่องจึงเป็นความจำเป็น เพื่อให้เพียงพอกับจำนวนนักศึกษาที่ต้องการใช้

^๑M.M. Job, Theory of Book Selection. (New Delhi: Sterling Publishers, 1978), p. 11.

^๒Association of College and Research Libraries. Committee on Standards, "Standards for College Libraries," College and Research Libraries, p.280.

^๓Louis Round Wilson, Education and Libraries (Harden, Conn.: The Shoe String Press, 1969), p. 134.

^๔Flora B. Ludington, "Evaluating the Adequacy of the Book Collection," College and Research Libraries 1 (September 1940): 306.

ในด้านคุณภาพของหนังสือบรรณารักษ์ต้องพยายาม เลือก เห็นหนังสือที่มีคุณภาพและมาตรฐานสูงให้เหมาะสมกับ เนื้อหาวิชาที่จัดสอนอยู่ในสถานศึกษานั้น ๆ บรรณารักษ์อาจเลือกหนังสือที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกันแต่ชื่อ เรื่องต่างกัน^๑ เพื่อให้ผู้ใช้ได้เลือกตามความต้องการ บรรณารักษ์ต้องทำหน้าที่เลือกหนังสือให้สอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอนโดยขอความร่วมมือจากอาจารย์ผู้สอน

เรื่องที่ควรพิจารณาอีกเรื่องหนึ่งคือ ห้องสมุดสมควรจะเก็บหนังสือฉบับที่พิมพ์ครั้งเก่าไว้ อีกหรือไม่เมื่อมีฉบับพิมพ์ครั้งหลังออกมาแล้ว ในห้องสมุดของประเทศไทยส่วนมากจะยังคงเก็บหนังสือฉบับพิมพ์ครั้งเก่าไว้ร่วมกับฉบับพิมพ์ครั้งใหม่ โดยไม่ต้องกังวลถึงการขาดแคลนที่เก็บหนังสือ และจะไม่จำหน่ายหนังสือทิ้งโดยไม่จำเป็น ดังนั้นในห้องสมุดทุกประเภทจึงยังคงมีหนังสือ เก่าอยู่เป็นจำนวนมาก

หนังสือชื่อเรื่องเดิมอาจจะจัดหามาแทนฉบับเก่าที่ชำรุดหรือสูญหาย หรืออาจ เป็นการซื้อฉบับซ้ำเพิ่มเติมในกรณีที่มีผู้ต้องการใช้มาก ส่วนหนังสือที่จะตัดสินใจเลือกให้มีฉบับซ้ำนั้นให้พิจารณาจาก เนื้อหาวิชาที่ใช้สอน บรรณารักษ์ต้องมีความรู้เพียงพอถึงหนังสือในห้องสมุดและความมุ่งหวังของผู้ใช้^๒

อาจารย์ผู้สอนนับว่าเป็นผู้ใช้ห้องสมุดที่สำคัญ รู้จักหนังสือในห้องสมุดดีว่าหนังสือนั้นมีประโยชน์สำหรับการใช้มากน้อยเพียงไร หรือไม่มีประโยชน์เลย อาจารย์ผู้สอนอาจชี้ให้เห็นได้ว่าหนังสือเล่มไหนควรใช้หรือควรจำหน่ายออก อาจารย์อาจจะแนะนำชื่อหนังสือบาง เล่มให้ห้องสมุดจัดซื้อ^๓ เปอร์เซนต์ของหนังสือตามคำขอร้องของผู้ใช้ห้องสมุดอาจใช้เป็น เครื่องวัดความมีคุณค่าของห้องสมุดได้ เพราะหนังสือที่ได้รับการแนะนำให้ซื้อเป็นหนังสือที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ คุณภาพของ

^๑J.J. Knightly, "Library Collections and Academic Curricula Quantitative Relationships," College and Research Libraries 36 (July 1975): 295.

^๒Gidwani, Foundation of Library Science, p. 52.

^๓Bonn, "Evaluation of the Collection," p.296.

หนังสือในห้องสมุดขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้ ถ้าความต้องการของผู้ใช้เปลี่ยนไปก็ส่งผลต่อคุณภาพของหนังสือในห้องสมุด ความเห็นของผู้ใช้จึงอาจใช้เป็นเครื่องวัดความเพียงพอของห้องสมุดได้^๑

นอกจากจำนวนหนังสือแล้ว น่าจะพิจารณาถึงจำนวนชื่อ เรื่อง เพราะอาจชี้ให้เห็นถึงความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุด จำนวนชื่อ เรื่องหนังสือในห้องสมุดควรจะแบ่งตามจำนวนผู้ใช้ห้องสมุดโดยตรง

ความทันสมัยของหนังสือเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะกล่าวถึง ห้องสมุดที่มีจำนวนหนังสือมากมายแต่อาจไม่พอเพียงได้ถ้าหนังสือเหล่านั้นเก่าล้าสมัย จำนวนชื่อ เรื่องและความทันสมัยของหนังสือแต่เพียงอย่างหนึ่งอย่างเดียวไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงความเพียงพอของหนังสือได้ จึงต้องพิจารณาควบคู่กันไป

จำนวนฉบับ (copy) ต่อชื่อ เรื่อง (title) สำหรับหนังสือที่ใช้กันมากเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง ถ้าหนังสือชื่อเรื่องใดมีจำนวนผู้ใช้ต้องการใช้มากห้องสมุดควรหาฉบับซ้ำให้พอเพียง หากแม้ห้องสมุดจะมีหนังสือชื่อเรื่องใหม่ ๆ ทันสมัยมาก แต่อาจดูเหมือนว่ามีหนังสือไม่พอเพียงเพราะมีฉบับซ้ำน้อยไม่พอต่อความต้องการของผู้ใช้ จำนวนฉบับต่อชื่อ เรื่อง เป็นสิ่งสำคัญในการชี้ความเพียงพอของห้องสมุดได้

นอกจากนั้น การตรวจดูรายชื่อหนังสืออ่านประกอบการเรียนรายวิชาต่าง ๆ ก็สามารถจะทราบได้ว่าห้องสมุดสนองความต้องการของผู้ใช้ได้ดีเพียงไร โดยความต้องการที่จะสนองจุดมุ่งหมายในด้านการเรียนการสอนในวิทยาลัย หนังสือที่มีอยู่ในห้องสมุดควรมีเปอร์เซ็นต์สูงเมื่อเปรียบเทียบกับรายชื่อหนังสือประกอบการเรียนรายวิชาต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป

๑. การวัดด้านปริมาณ การเปรียบเทียบรายชื่อหนังสือและการประเมินค่าจากผู้ใช้ห้องสมุด อาจใช้ร่วมกันในการชี้ความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุดได้

^๑Martha Boaz, "Some Current Concepts about Library Education,"

๒. ฉบับพิมพ์ครั้งใหม่ถือว่าสำคัญกว่าฉบับพิมพ์ครั้งเก่า ความทันสมัย เป็นความสำคัญที่จะต้องพิจารณา เพราะเนื้อหาวิชามีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ครั้งที่พิมพ์ที่ทันสมัยช่วยให้ผู้ใช้ห้องสมุดติดตามความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการได้

๓. ฉบับซ้ำสำหรับหนังสือบางชื่อ เรื่องจะต้องจัดหาไว้ให้พอกับความต้องการของนักศึกษา จำนวนฉบับของแต่ละชื่อ เรื่องจะต้องเพิ่มตามจำนวนผู้ใช้ เพื่อให้นักศึกษาแต่ละคนมีโอกาสได้ค้นหาหนังสือตามที่ปรารถนา

๔. ห้องสมุดควรเพิ่มชื่อเรื่องตามรายชื่อหนังสือที่อาจารย์ขอให้ซื้อ เพราะเป็นหนังสือที่นักศึกษาต้องการใช้มาก ส่วนหนังสืออื่น ๆ จะเป็นหนังสือประกอบการเรียนส่งเสริมความรู้ของนักศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๕. ห้องสมุดจะต้องจัดหาหนังสือตามรายชื่อหนังสือประกอบการสอนของอาจารย์ รายชื่อหนังสือ เหล่านี้จะช่วยบรรณารักษ์ในการจัดหาหนังสือได้ตรงกับความต้องการในการเรียนการสอน

การประเมินค่าความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุด

ในมาตรฐานห้องสมุดวิทยาลัยโดยสมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและห้องสมุดเพื่อการค้นคว้าวิจัย กล่าวว่า

คุณภาพและปริมาณแยกออกจากกันตามคุณลักษณะเท่านั้น อย่างไรก็ตามเป็นไปได้ที่จะมีปริมาณโดยปราศจากคุณภาพ แต่เป็นไปได้ที่จะมีคุณภาพโดยปราศจากปริมาณ เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของสถาบัน ไม่มีเกณฑ์ตัดสินใดที่สามารถใช้ในการประเมินค่าคุณภาพของหนังสือในห้องสมุดได้อย่างง่าย ๆ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเพียงลำพังปริมาณหรือคุณภาพแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถ

^๑Standards for College Libraries (Chicago: Association of College and Research Libraries, 1975), p. 7, quoted in Lamoon Rattakorn, "Adequacy of Books Collection in Seven School of Education Libraries of Srinakharinwirot University," p. 23.

จะตัดสินความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุดได้ ทั้งคุณภาพและปริมาณต้องใช้ประกอบกันไป^๑ คุณภาพของหนังสือในห้องสมุดไม่สามารถวัดได้โดยใช้จำนวนหนังสือแต่เพียงอย่างเดียวแต่จะต้องมีการเปรียบเทียบหนังสือในห้องสมุดกับรายชื่อหนังสือที่ควรจะมีในห้องสมุด เพื่อตรวจดูว่าหนังสือในห้องสมุดมีความสอดคล้องกับหลักสูตรและตรงตามจุดประสงค์ของสถาบันการศึกษานั้นเพียงไร^๒ เนื่องจากหนังสือในห้องสมุดไม่อาจวัดโดยจำนวนหนังสือแต่อย่างเดียว จะต้องประเมินค่าความต้องการของสถาบันนั้นด้วย^๓ ความรู้ที่ว่าควรจะมีหนังสืออะไรในห้องสมุด เป็นความจำเป็นอันดับแรกก่อนที่จะสามารถประเมินคุณภาพของห้องสมุดได้ ดังนั้นควรดำเนินการสำรวจเพื่อศึกษาในด้านปริมาณก่อน^๔ ความคิดเห็นของผู้ใช้เกี่ยวข้องกับห้องสมุดโดยตรง สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินค่าหนังสือในห้องสมุด จำนวนหนังสือทางบรรณารักษศาสตร์ เป็นเครื่องชี้ถึงความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุดในด้านปริมาณ จำนวนหนังสือควรจะแปรตามจำนวนผู้ใช้ห้องสมุด

มีวิธีการหลายอย่างที่จะใช้ในการประเมินค่า แต่ไม่มีวิธีใดวิธีหนึ่งเพียงลำพังจะพอเพียงในการอธิบายถึงสภาพของหนังสือในห้องสมุดได้อย่างถูกต้อง^๕ ดังนั้น เพื่อสร้างความมั่นใจว่าจะประเมิน

^๑Golden, "Method for Quantitatively Evaluating a University Library Collection," pp.68-69.

^๒Guy R. Lyle, The Administration of the College Libraries, pp. 229-301. Also cited, Leon Carnovsky, "Measurement of Public Library Book Collections," Library Trends 1 (April 1953): 462-470.

^๓Louis Round Wilson and Maurice F. Tauber, The University Library, 2 d ed. (New York: Columbia University Press, 1956), p. 302.

^๔Golden, "Method for Quantitatively Evaluating a University Library Collection," p.69.

^๕Harry Bach, "Evaluation of the University Library Collection," Library Resources & Technical Services 2 (Winter 1958): 24-29.

ค่าได้อย่างสมบูรณ์และเพื่อพิสูจน์ถึงความถูกต้อง จึงจำเป็นต้องใช้หลายวิธี ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ใช้วิธีสำรวจทางด้านปริมาณ วิธีตรวจสอบความสอดคล้องต่อรายชื่อหนังสือ และใช้การประเมินค่าของผู้ใช้เพื่อนำมาตัดสินความเพียงพอทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

การประเมินค่าหมายถึงการตัดสินคุณค่า ในด้านปริมาณอาจทำสำเร็จได้โดยการสำรวจและสังเกตการณ์เพื่อดูปริมาณ และจะใช้การวิเคราะห์การเปรียบเทียบตลอดจนการตีความ เมื่อต้องการหาคำตอบเกี่ยวกับคุณภาพ การประเมินค่านี้จะใช้ทั้งการวัดด้านปริมาณและการวิเคราะห์คุณภาพร่วมกัน

การวัดด้านปริมาณ

ยอร์จ เอส บอนน์ (George S. Bonn) กล่าวว่า อาจจะรวบรวมสถิติได้จากจำนวนหนังสือทั้งหมดจำนวนเล่มที่เพิ่มต่อปี การเปรียบเทียบ ขนาดที่วัดด้วยสายตา บันทึกการจ่ายรับ และการขยายห้องสมุด ข้อได้เปรียบของวิธีเก็บรวบรวมสถิติคือดำเนินการง่าย เข้าใจง่ายและเปรียบเทียบได้ง่าย อย่างไรก็ตามการใช้ข้อมูลทางสถิติมีข้อเสียเปรียบที่จะต้องคำนึงถึงคือ

ไม่มีการตกลงกันในเรื่องหน่วยมาตรฐาน

ไม่ได้แสดงความแตกต่างกันระหว่างชื่อเรื่องกับจำนวนเล่ม

และยากที่จะใช้วัดในด้านคุณภาพ^๑

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ได้สำรวจจำนวนหนังสือในห้องสมุด ความทันสมัยของชื่อเรื่อง จำนวนฉบับต่อชื่อเรื่อง (copies per title) และจำนวนชื่อเรื่องของหนังสือบรรณารักษศาสตร์ในห้องสมุดวิทยาลัยครูแต่ละแห่ง ซึ่งตามความเห็นของเลwis สตีค (Lewis Steig) คุณภาพของหนังสือในห้องสมุดจะเกี่ยวข้องกับชื่อเรื่องหนังสือ (title) มากกว่าจำนวนเล่มอย่างเห็นได้ชัด^๒

^๑Bonn, "Evaluation of the Collection," pp.267-274.

^๒Lewis Steig, "A Technique for Evaluating the College Library Book Collection," Library Quarterly 13 (January 1943): 35.

ความทันสมัยเป็นเครื่องวัดที่สำคัญอันหนึ่ง เพราะวิชาการทุกสาขามีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ห้องสมุดวิทยาลัยครูจะต้องบริการทั้งนักศึกษา (ผู้กำลังจะเป็นครู) และอาจารย์ (ผู้เป็นครูอยู่แล้วโดยอาชีพ) เป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำนักศึกษาและอาจารย์ผู้สอนไปสู่วิทยาการที่ทันสมัย เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอน และกระตุ้นให้ใช้ประโยชน์จากวิทยาการเหล่านี้ทั้งในวิชาบรรณารักษศาสตร์และวิชาอื่น ๆ ที่กำลังสอนหรือวางโครงการสอน

ผู้สอนจะต้องใกล้ชิดกับการเล่าเรียน จะต้องมีการแก้ไขปรับปรุงตำราที่ใช้สอน เพื่อได้ค้นพบสิ่งใหม่ ซึ่งอาจอ้างอิงได้จากหนังสือฉบับล่าสุดที่ห้องสมุดจัดหาเข้ามา ความทันสมัยของหนังสือแต่ละชื่อเรื่องดูได้จากปีลิขสิทธิ์ (copyright date) หรือปีที่พิมพ์^๑

จำนวนฉบับต่อชื่อเรื่องสามารถใช้เป็นเครื่องชี้ความเพียงพอของห้องสมุดได้

ฉบับซ้ำของหนังสือเล่มสำคัญ ๆ อาจเพิ่มคุณค่าให้แก่ห้องสมุดมากกว่าหนังสือต่างชื่อเรื่องหลาย ๆ เล่ม เพราะอาจารย์บางคนยังต้องการใช้หนังสือชื่อเรื่องเดิม ฉบับพิมพ์เดิมเมื่อผู้ใช้จำนวนมากต้องการใช้หนังสือชื่อเรื่องเดียวกันในเวลาเดียวกัน ซึ่งอาจจะ เป็นเพราะ เรียนวิชาเดียวกันหรือเป็นเพราะจำนวนนักศึกษาในสถาบันนั้นเพิ่มมากขึ้นก็ตาม ห้องสมุดจำเป็นต้องหาฉบับซ้ำสำหรับหนังสือบางชื่อเรื่องให้เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้^๒

โรเบิร์ต ดี. แฟรงกลิน (Robert D. Franklin) บรรณารักษ์ของห้องสมุดประชาชนในสหรัฐอเมริกา กล่าวถึงเรื่องฉบับซ้ำว่า ห้องสมุดไม่อาจจะจัดหาหนังสือฉบับซ้ำชื่อเรื่องให้แก่ผู้ใช้จำนวนมากที่ต้องการหนังสือชื่อเรื่องเดียวกันในเวลาพร้อมกันได้ เพราะห้องสมุดจำเป็นต้องคิดถึงคุณภาพของห้องสมุดควบคู่ไปกับปริมาณ คำตอบสำหรับคำถามว่าจะต้องจัดหาฉบับซ้ำเป็นจำนวนเท่าไร

^๑Williams, "Surveying Library Collections," in Library Survey

^๒Robert S. Grant, "Predicting the Need for Multiple copies of Books," Journal of Library Automation 4 (June 1971): 70.

จึงจะพอ ขึ้นอยู่กับขนาดของห้องสมุด ขนาดและลักษณะการใช้ของผู้ใช้ห้องสมุด^๑

และอีริก มูน (Eric Moon) ก็ได้ชี้แจงว่ามีหนังสือหลายเล่มที่มีคุณค่าและมีคุณภาพ ซึ่งผู้ใช้หวังว่าห้องสมุดจะจัดหาไว้ให้ได้อย่างพอเพียงและมีอยู่ในห้องสมุดตลอดเวลาที่ต้องการ^๒

การวัดด้านคุณภาพ

การวัดคุณภาพของห้องสมุดเป็นงานสำคัญและงานยาก ในห้องสมุดของสถาบันการศึกษา จำนวนของสิ่งพิมพ์มักใช้เป็นเครื่องวัดความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุดในด้านปริมาณ ส่วนในด้านคุณภาพยังไม่มีกฎเกณฑ์และมาตรฐานที่แน่นอนสำหรับการประเมินค่า ดังนั้นจึงควรหาเทคนิคต่าง ๆ สำหรับใช้ในการวัด เพื่อให้ทราบถึงความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุดในด้านคุณภาพ^๓ วิธีหนึ่งที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในการประเมินค่าหนังสือในห้องสมุดคือการใช้รายชื่อหนังสือสำหรับการตรวจสอบ (Checklists)^๔ รายชื่อหนังสือนี้อาจรวบรวมขึ้นโดยอาจารย์ผู้สอน ผู้อำนวยการและบรรณารักษ์ ใช้เป็นรายชื่อหนังสือมาตรฐานที่ใช้ประกอบการสอนในรายวิชาต่าง ๆ แคลปและจอร์แดน (Clapp and Jordan) กล่าวว่า เกณฑ์ที่แสดงความเพียงพอที่ดีที่สุดคือห้องสมุดได้จัดหาหนังสือตาม

^๑Robert D. Franklin, "How Many Copies Are Enough?" Library Journal 91 (1 October 1966): 4574.

^๒Eric Moon, "Satisfaction Point," Library Journal 93 (15 May 1968): 1947.

^๓M.G. Fancher Beeler, et al., Measuring the Quality of Library Service: A Handbook, (Metuchen, N. J.: Scarecrow Press, 1974), pp. 1-2.

^๔Mary D. Carter, Wallace J. Bank, and Ross M. Magrill, Building Library Collections, 4th ed. (Metuchen, N.J.: Scarecrow Press, 1974), p. 165.

บรรณานุกรมเฉพาะวิชา (Subject Bibliography) ซึ่งมีการตรวจทานและแก้ไขให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทำให้หนังสือในห้องสมุดสามารถใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ตรงตามหลักสูตร^๑

รายชื่อหนังสือ (Checklists) เพื่อใช้สำรวจที่ถูกต้องควรครอบคลุมเนื้อหาวิชาตามหลักสูตร ควรปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ ควรอยู่ในรูปของสิ่งตีพิมพ์ และควรรวบรวมขึ้นโดยนักวิชาการสาขาวิชานั้น ๆ การใช้รายชื่อหนังสือเพื่อการสำรายนับว่าเป็นวิธีที่ง่าย^๒ อย่างไรก็ตามผู้อำนวยการประเมินค่าหนังสือในห้องสมุดให้ความเห็นว่า การใช้รายชื่อหนังสือเพื่อการสำรวจเป็นวิธีที่มีข้อบกพร่องคือ

วิธีนี้ไม่ใช่วิธีที่น่าเชื่อถือในการตัดสินมาตรฐานของคุณภาพ ไม่ได้กล่าวถึงหนังสือในห้องสมุด แต่ไม่มีรายชื่ออยู่ในบัญชีสำรวจ ซึ่งหนังสือเหล่านั้นอาจดีเท่ากันหรือดีกว่ารายชื่อหนังสือที่อยู่ในบัญชีสำรวจ^๓

รายชื่อหนังสือนี้อาจใช้เป็นคู่มือช่วยในการจัดซื้อหนังสือสำหรับห้องสมุดที่กำลังทำการประเมินค่า เป็นที่น่าสังเกตว่า รายชื่อหนังสือเพื่อการสำรวจมักจะไม่ทันสมัย เพราะจะมีหนังสือออกมาใหม่หลังจากบัญชีรายชื่อหนังสือนั้นนำออกมาใช้ เพราะฉะนั้นรายชื่อหนังสือเพื่อการสำรวจไม่ใช่วิธีที่เหมาะสมกับความต้องการเสมอไปในการประเมินค่าห้องสมุดบางประเภท

รายชื่อหนังสือเพื่อการสำรวจที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมจากรายชื่อหนังสือประกอบการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสี่แห่งที่เปิดสอนวิชานี้เป็นวิชาเอก-โทในระดับ

^๑Clapp and Jordan, "Quantitative Criteria for Adequacy of Academic Library Collections," p.380.

^๒Bonn, "Evaluation of the Collection," pp.274-275.

^๓Ibid. Also cited Carter; Bonk; and Magrill, Building Library Collections, p. 166

ปริญญาตรี เฉพาะในรายวิชาที่ตรงกับหลักสูตรวิชาเอกบรรณารักษศาสตร์ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงตามหลักสูตรของสภาการฝึกหัดครูปี ๒๕๑๕ นอกจากนี้ยังได้รวบรวมจากรายชื่อหนังสือประกอบการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่จัดทำขึ้น ระหว่างการสัมมนาอาจารย์ผู้สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในสถาบันฝึกหัดครูทั่วประเทศแต่ละครั้ง ซึ่งจัดขึ้นเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนในระดับนี้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การประเมินค่าโดยผู้ใช้ห้องสมุด

การรับฟังความคิดเห็นจากผู้ใช้ห้องสมุดเป็นวิธีหนึ่งในหลาย ๆ วิธีที่อาจใช้ในการประเมินค่าหนังสือของห้องสมุดในด้านคุณภาพ ทุกครั้งที่มีการประเมินค่าห้องสมุดจะมีการสำรวจความคิดเห็นของอาจารย์^๑ เพราะอาจารย์สามารถจะเป็นแหล่งข้อมูลที่มีประโยชน์สำหรับการประเมินค่าห้องสมุด โดยถือว่า

๑. อาจารย์เป็นผู้รู้ในสาขาวิชาที่สอน
๒. อาจารย์รู้จักวรรณกรรมในสาขาวิชาของตนเองและคุ้นเคยกับการใช้ห้องสมุด
๓. อาจารย์ทราบว่าทรัพยากรห้องสมุดมีเพียงพอที่จะสนองความต้องการด้านการเรียนการสอนของนักศึกษาและอาจารย์ได้เพียงพอ

เพื่อจะให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องยิ่งขึ้น ผู้วิจัยบางคนอาจสำรวจความคิดเห็นจากนักศึกษาจำนวนมากด้วยในการใช้แบบสอบถามเพื่อถามความคิดเห็นของผู้ใช้ห้องสมุดในเรื่องความเพียงพอของหนังสือ มีข้อได้เปรียบสี่ประการคือ

๑. สามารถชี้ความอ่อนและความเข้มแข็งของหนังสือในห้องสมุด
๒. จากแบบสอบถามอาจทำให้รู้ถึงวัตถุประสงค์ของห้องสมุด
๓. ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงความสนใจของผู้ใช้ห้องสมุด

^๑Bonn, "Evaluation of the Collection," pp.268-274.

๔. อาจารย์ผู้สอนมีความคุ้นเคยกับหนังสือในห้องสมุดมาก โดยเฉพาะสาขาวิชาที่อยู่ในความสนใจ^๑

อย่างไรก็ตาม การใช้แบบสอบถามเพื่อถามความคิดเห็นของอาจารย์มีข้อเสียเปรียบคือ

๑. อาจารย์ส่วนมากมักจะมีอคติกับหนังสือในห้องสมุด
๒. ผู้เชี่ยวชาญอาจไม่เห็นด้วย
๓. ผู้ใช้ห้องสมุดมักสนใจเฉพาะบางเรื่อง จึงรู้จักหนังสือเพียงส่วนเดียวโดยไม่ได้ให้ความสนใจหมดทุกเล่ม
๔. ผู้ใช้ห้องสมุดอาจตั้งความหวังสูง เกินกว่าระดับที่ห้องสมุดจะทำได้
๕. ผู้ใช้ห้องสมุดไม่คำนึงถึงความร่วมมือระหว่างห้องสมุด
๖. ผู้ใช้ห้องสมุดเป็นจำนวนมากที่ยังไม่เข้าใจว่าห้องสมุดจะให้อะไรแก่ตนบ้าง สำหรับผู้ใช้พวกนี้ไม่อาจตัดสินความเพียงพอของหนังสือห้องสมุดได้

วิธีอื่น ๆ ที่ใช้วัดความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุด

ยังมีอีกหลายวิธีที่จะใช้ในการวัดความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุด บอนน์ได้เสนอแนะ

อีกสามวิธีที่สามารถใช้ในการประเมินค่านอกจากสามวิธีที่กล่าวมาแล้ว คือ

๑. ทำการสำรวจหนังสือในห้องสมุดโดยตรง
๒. ใช้มาตรฐานห้องสมุดช่วยในการประเมิน
๓. เสนอตัวเลขที่แสดงความเพียงพอ

บอนน์ยังชี้ให้เห็นว่าการสังเกตการณ์โดยตรง เป็นงานภาคปฏิบัติที่ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไร

^๑Ibid. ,p.279.

ก็ตาม การใช้วิธีนี้อาจเกิดข้อบกพร่องเพราะ ในการสังเกตการณ์และการสำรวจต้องใช้ผู้สำรวจที่มีประสบการณ์เพื่อความแน่ใจว่าทำได้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์อย่างแท้จริง ผู้วิจัยได้ใช้สามวิธีนี้ ประกอบการตัดสินความเพียงพอของหนังสือในห้องสมุดด้วย

ดังที่ทราบกันแล้วว่าวิธีที่จะประเมินค่าหนังสือในห้องสมุดมีหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งเคยใช้กันมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ละวิธีมีข้อดีและข้อเสียต่าง ๆ กัน ไม่มีเทคนิคอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงลำพังที่ใช้ได้ผลเป็นที่พอใจ ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงเลือกใช้วิธีต่าง ๆ มาประกอบการวิจัยคือ

๑. ศึกษาต้นปริมาณ
๒. ใช้รายชื่อหนังสือเพื่อการสำรวจ
๓. การประเมินค่าโดยผู้ใช้ (อาจารย์)

และในการวัดจะใช้ทั้งแบบอัตนัย (Subjective) และปรนัย (Objective) เพื่อตัดสินความเพียงพอของทรัพยากรห้องสมุดเพื่อการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในวิทยาลัยครู ๗ แห่ง

การวัดแบบอัตนัย (Subjective Measures) คือการใช้แบบสอบถาม ผู้ตอบจะใช้ความเห็นของตนเองตัดสิน

การวัดแบบปรนัย (Objective Measures) คือการใช้ข้อมูลสถิติซึ่งได้จาก

๑. จำนวนชื่อเรื่องและจำนวนเล่มของหนังสือบรรณารักษศาสตร์ในห้องสมุด
๒. ความทันสมัยของหนังสือ ดูจากปีที่พิมพ์หรือปีที่ลบลith
๓. จำนวนเล่มต่อชื่อเรื่อง (copies per title)
๔. เปอร์เซนต์ของหนังสือในห้องสมุดที่มีความสอดคล้องกับรายชื่อหนังสือที่เสนอแนะให้ใช้ประกอบการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์